

УДК 37.01+378.03

ПРАВОВА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ВИРАЖЕННЯ ДУХОВНИХ ПОЧАТКІВ «ІНШОГО»

Юрій Кравцов

*Дніпровський державний технічний університет
вул. Дніпробудівська 2, 51900, м. Кам'янське,
Дніпропетровська область, Україна*

Знання закономірностей розгортання життєвого шляху людини є необхідною умовою науково обгрунтованого керування розвитком її здатності до побудови реального образу сенсу життя. Автор вважає, що у виявленні ідентифікації власної життєвої траєкторії, придбанні досвіду самостійної діяльності й особистої відповідальності людини праву сьогодні належить особливе місце. Аналізуючи процес формування ідентичності як відповідності людини певній характеристиці або ролі, яку вона виконує в життєвому просторі, автор акцентує увагу на соціалізації, взаємодії з іншими й переосмисленні власного «Я». Автор підкреслює, що необхідність діяти з урахуванням позиції інших людей, з урахуванням правових норм стає умовою для розвитку «Я» дитини як складноорганізованого щодо «Я» інших людей. Робиться висновок, що право як навчальний зміст задає умови для розвитку духовних здібностей, що істотним чином відрізняються від здібностей, які формуються на науковому змісті, зокрема на матеріалах інших курсів соціально-гуманітарного циклу, – це розвиток уявлення про себе та Я-концепції.

Ключові слова: правова ідентичність, правова освіта, «власне «Я», «Я»-іншого», «Я-концепція».

Соціально-політичні та соціально-економічні зрушення, які відбуваються в Україні, зумовили суттєві зміни в сприйнятті світу й самих себе молодими людьми. Зазначені зрушення актуалізують процеси пошуку молоддю власної перспективи в житті, яка б найбільшою мірою відповідала її здібностям і можливостям і водночас реалізація якої дала б змогу в майбутньому посісти гідне місце в суспільстві. У сучасних умовах, коли процес особистісного та професійного становлення молодшої людини, отримання бажаної освіти, а згодом і роботи за фахом пов'язаний зі значними, часто непередбачуваними труднощами, проблема становлення життєвої перспективи в період студентства набуває особливо гострої актуальності.

Знання закономірностей розгортання життєвого шляху людини є необхідною умовою науково обгрунтованого керування розвитком її здатності до побудови реального образу сенсу життя. Значний внесок у дослідження проблематики життєвого сенсу внесли як зарубіжні (А. Адлер, Е. Берн, Ш. Бюлер, Е. Еріксон, Ж. Піаже, К. Юнг), так і радянські та вітчизняні (К. Альбуханова-Славська, Б. Ананьєв, Є. Головаха, О. Кронік, В. Роменець, С. Рубінштейн, Л. Сохань, Т. Титаренко та ін.) вчені. Загальнотеоретичним, методологічним проблемам правового виховання присвячені дослідження П. Баранова, В. Костюка, В. Оксамитного, Є. Татаринцевої та ін. Особливу увагу правовій освіті й вихованню молоді приділяють у дослідженнях О. Агроновська, А. Галай, М. Козир, В. Костенко, М. Левківський, М. Фіцула та ін. Цими авторами розглянуто процес формування правової культури, окремі аспекти правового виховання, подано чітке визначення таких соціокультурних феноменів, які обумовлені багатогранністю й різноманітністю методології їх досліджень.

Актуальність досліджуваної теми полягає не лише в розширенні змісту соціологічних дисциплін. Давно назріла потреба в такій реформі вищої освіти, яка відповідала б плідному співробітництву вищої школи, науково-дослідних установ і промислових підприємств України, яка сприяла б виходу країни з кризового стану.

Сьогодні як ніколи виникає потреба в нових методологічних підходах, які б дали можливість поглянути на право як на найважливіший елемент людського буття, особливу реальність, що має складну структуру і власну логіку функціонування й розвитку. Осмислення правової реальності як суперечливої єдності всіх сторін такого явища, як право, є одним із актуальних завдань соціології права, яка намагається осмислити залежність права від людини. Пошуки розгортаються в площині інтегрального типу праворозуміння. Причому інтегральний підхід застосовується в найширшому розумінні слова – від інтеграції, яка здатна подолати предметні полярності всередині всіх типів праворозуміння, до інтеграції, спрямованої на нову, загальнонаукову методологічну єдність позитивістських, природно-правових і соціологічних пізнавальних моделей.

У нинішніх соціально-економічних умовах знання права набуває все більш відчутну життєву значимість. Завдання правової освіти – забезпечити молоде покоління тими знаннями, які допоможуть йому не пропасти в нинішній непростий життя. У сучасному суспільстві пріоритетними орієнтирами для освіти особистості стають уміння відстоювати свої права, знання основних правових норм і вміння використовувати можливості правової системи держави. Пошук індивідом, групою, суспільством ідентичності, яка задовольняє потребу в безпеці й захисті, потребу належності до певної групи чи спільноти, потребу особистості бути визнаною іншими, є сьогодні найактуальнішим. Як констатує відомий англійський соціолог Зигмунд Бауман, дослідження ідентичності стає сьогодні незалежною галуззю знання, вона стає призвою, через яку розглядаються, оцінюються й вивчаються більшість важливих рис сучасного життя. У кінці ХХ ст. теза про цінність людської індивідуальності доповнилась твердженням про важливість визнання тієї чи іншої ідентичності суспільством.

Тоталітарне радянське суспільство довгий час орієнтувалось на підтримку стабільності, порядку, і всі новачі розглядалися як потенційно небезпечні. Виходячи з того, що радянська ідеологія ототожнювала суспільство й державу, можна стверджувати, що й соціальна ідентичність радянських людей була державницькою. Зрозуміло, що розпад звичного соціального порядку, неможливість адаптуватись до швидких соціальних змін не тільки об'єктивно, а й психологічно викликали певний «духовний вакуум», утрату моральних орієнтирів і призвели до гострої кризи ідентичності, що змушує людей шукати й отримувати нові ідентичності. Сучасні соціальні трансформації зумовлюють фрагментарність соціальної дійсності й життя конкретної людини. Невизначеність людського буття є характерною рисою сьогодення, цитуючи П. Бурдьє, вона сьогодні наявна скрізь. Для сучасного суспільства характерна не заміна одних традицій і звичок іншими, такими ж стабільними, надійними та раціональними, а стан постійного сумніву, множинності джерел знання, що робить самість мінливішою й такою, що вимагає постійної рефлексії (Е. Гідденс, З. Бауман). Гаслом дня стала гнучкість, «пластичність». Різко виросла просторова мобільність. Людська самоідентичність виявляється фрагментарною і множинною. Значною мірою в цих умовах зростає роль права, що є водночас і формою ідентифікації, і системою правильних життєвих норм-орієнтирів [1, с. 88].

За Державним стандартом освіти, завданнями освітньої галузі «Суспільствознавство», складником якої є правознавство, є підготовка учнів до взаємодії із соціальним середовищем, до самореалізації їх як особистостей в умовах багатоманітного світу через

засвоєння комплексу знань, формування відповідних компетенцій; правової свідомості, критичного мислення, навичок оцінювання суспільних явищ і процесів, життєвих і прикладних особистісно-життєтворчих, соціалізуючих, комунікативних, інтелектуально-інформаційних навичок; здатності визначати власну активну життєву позицію, робити свідомий вибір, установлювати особисті цілі, спрямовані на розвиток суспільства, держави [5, с. 12].

Формування ідентичності як відповідності людини певній характеристиці або ролі, яку вона виконує в життєвому просторі, здійснюється в процесі соціалізації, взаємодії з іншими й переосмисленні власного «Я». Правова ідентичність у цьому стосунку має особливий характер у силу суперечності самого права, особливостей правосвідомості і правової культури громадян залежно від характеру розвитку суспільства, співвідношення в чинному законодавстві основних норм природного й позитивного права.

Правова ідентифікація по-справжньому залежить не від суми знань, а від того, чи освоює людина право та його елементи так, щоб вони мали сенс для нього самого. Право має ввійти до її власної системи норм, цінностей, уявлень про світ. Одним із головних орієнтирів є створення соціальної компетентності особи, яка не може бути визначена тільки через суму наочних знань і вмій, оскільки значна роль у її прояві належить обставинам. Важливою характеристикою правового простору є набір доступних видів діяльності й можливість включення в неї. Саме це формує не тільки операційну, а й мотиваційно-ціннісну структуру особи.

Люди можуть і повинні самі творити свій правовий простір, що складається із сукупності умов, які дають змогу формувати певний устрій життя установи, школи, студентських організацій. І такий перший досвід учні школи отримують, коли приймають, наприклад, Статут шкільного життя, вперше відкрито заявляючи про свої права дорослим. Сучасному випускникові необхідно володіти «критичним» мисленням, умінням діяти в реальних соціальних умовах, будувати власну життєву траєкторію, мати досвід самостійної діяльності й особистої відповідальності.

У виявленні ідентифікації власної життєвої траєкторії, придбання досвіду самостійної діяльності й особистої відповідальності людини праву сьогодні належить особливе місце. Будучи водночас і галуззю науки, і галуззю практичної діяльності, право надає унікальні можливості не тільки придбати правові знання, а й розвинути особливі здібності і практичні навички дії в соціальній сфері. Унікальність права як специфічної форми суспільної свідомості й суспільної практики зумовлює також значний виховний потенціал навчальних правових курсів.

Людина, що діє в суспільстві, виявляється суб'єктом багатьох типів правових відносин – цивільних, адміністративних, трудових, сімейних тощо. Використання в навчанні відповідного правового матеріалу сприяє формуванню складного багатовимірного уявлення про себе, протіканню процесу ідентифікації. Необхідність діяти з урахуванням позиції інших людей, з урахуванням правових норм стає умовою для розвитку «Я» людини як складноорганізованого відносно «Я» інших людей. Якщо в новий час проблема ідентичності зводилася до того, щоб побудувати й потім охороняти та підтримувати власну цілісність, то в сучасному світі не менш важливо уникнути стійкої фіксації на якійсь одній ідентичності і зберегти свободу вибору й відкритість новому досвіду. Але якщо раніше психологічна ригідність (жорсткість) нерідко допомагала соціальному виживанню, то тепер вона частіше йому шкодить. Самоідентичність усе більше сприймається сьогодні не як якась тверда, раз і назавжди сформована даність, а як незакінчений проект, що розвивається (Е. Гідденс) [2, с. 97]. В умовах

швидко змінного соціуму і тривалості життя, що зростає, особа просто не може не самооновлюватись, і це не катастрофа, а закономірний соціальний процес, якому відповідає нова філософія часу й самого життя.

Проблема визначення людиною свого місця у світі має безпосередній стосунок до питання про те, з якою реальністю вона себе ототожнює, в яку просторово-часову структуру вона поміщає своє існування. У зв'язку з проблемою ідентифікації суб'єктивного часу індивіда з часом Іншого необхідно зупинитися на багаторівності самого поняття «Інший». Як останній може виступати як суб'єктивна буттєва структура (Інший як інше «я»), так й об'єктивна буттєвість (соціальний простір-час якої-небудь держави, нації, певна історична епоха, світ загалом і світовий час, Бог і божественний час, або трансценденція, тощо). Залежно від того, що вкладається в поняття «Інший», індивід може жити в одному часі з іншою людиною (або групою людей), зі своєю країною (у ритмі її соціального життя), зараховувати себе до певної історичної епохи, відчувати себе злитим зі світовим часом.

Дві людські істоти, що живуть у єдиному темпоральному потоці, повинні виявляти високий ступінь взаєморозуміння, внутрішнього споріднення, тобто між ними встановлюється, за виразом М. Бубера, «сутнісний зв'язок», у якому межі індивідуального буття виявляються прорваними [2, с. 97]. У стані «відвертості суті для суті» й виникає феномен особливого «простору-часу для двох». Ідентифікувати себе з чим-небудь – означає злитися з вибраним об'єктом, інтегрувати його в себе або стати його частиною, а якщо це безліч об'єктів зі схожими властивостями, то стати одним із них. Отже, ідентифікацію можна розглядати і як різновид інтеграції, об'єднання. Останнє ж мовою людських відчуттів означає прийняття, любов.

Правове регулювання охоплює всі сфери суспільного життя. Діюча в суспільстві людина є суб'єктом багатьох типів правових відносин – цивільних, адміністративних, трудових, сімейних тощо. Використання в навчанні відповідного правового матеріалу сприяє формуванню складного багатомірного уявлення про себе, проходженню процесу ідентифікації. Необхідність діяти з урахуванням позиції інших людей, з урахуванням правових норм стає умовою для розвитку «Я» дитини як складноорганізованого щодо «Я» інших людей. Право як навчальний зміст задає умови для розвитку здібностей, що істотним чином відрізняються від здібностей, які формуються на науковому змісті, зокрема на матеріалах інших курсів соціально-гуманітарного циклу, – це розвиток уявлення про себе та Я-концепції.

Для конструктивної побудови «Я-концепції» необхідно мати відповідну інформацію про загальні людські якості й особистісні характеристики.

Такого роду інформацію учні здобувають через вивчення історії, літератури, курсів «Основи громадянства», «Психологія спілкування», «Основи філософії». Самопізнання дає змогу краще зрозуміти інших, а також це ключ до самостворення, самоосвіти, саморозвитку. Отже, набуваючи досвіду вирішення внутрішньо особистісних протиріч, гармонізації свого внутрішнього світу, кожна особистість осмислює діапазон засобів вирішення своїх життєвих завдань, набуває навичок взаємодії з навколишнім світом і це відкриває доступ до потенційних особистісних ресурсів і допомагає динамічно змінювати стратегію поведінки в різних ситуаціях життєвого простору.

Як вираження духовних початків правова ідентичність неминуче фокусує рівень усіх змін особистості, що виявляються в елементах соціально-правової активності, у соціально-правових установках особистості, у ставленні до норм права, у готовності реалізувати право, у реальній участі кожного індивіда в правових відносинах.

Список використаної літератури

1. Бауман З. Мыслить социологически. Москва, 1996.
2. Бубер М. Проблема человека. К всемирному философскому конгрессу. Специализированная информация по общеакадемической программе: «Человек, наука, общество: комплексные исследования» / пер. с нем. Москва: РАН ИНИОН, 1992. 677 с.
3. Гіденс Е. Соціологія / пер. з англ. Київ: Основи, 1999. 726 с.
4. Максимов С.И. Правовая реальность: опыт философского осмысления: монография. Харьков: Право, 2002. 327 с.
5. Плавич В.П. Становлення нової освітньої парадигми ХХІ ст.: монографія. Одеса: Астропринт, 2005. 120 с.

**LEGAL IDENTITY AS THE EXPERIENCE
OF “OTHER” SPIRITUAL BEHAVIOR****Yurii Kravtsov**

*Dniprovsk State Technical University
Dniprobudivska str., 2, 51900, Kamianske, Dnipropetrovsk region, Ukraine*

Knowledge of the laws of deployment of the human way of life is a prerequisite for a scientifically sound management of the development of its ability to construct a real image of the meaning of life. The author believes that the right to today has a special place in identifying the identification of his own life path, the acquisition of experience of independent activity and personal responsibility of a person. Analyzing the process of forming an identity as a person's correspondence with a specific characteristic or role that it performs in the living space, the author focuses on socialization, interaction with others, and the re-thinking of his own Self. The author emphasizes that the necessity to act taking into account the position of other people, taking into account legal norms, becomes a condition for the development of the “I” of a child as complicated for the “I” of other people. The article concludes that the right as a learning content sets the conditions for the development of spiritual abilities, significantly differs from the capacities that are formed in the scientific sense, in particular on the materials of other courses of the social and humanitarian cycle – this is the development of the concept of self and the I-concept.

Key words: legal identity, legal education, “own “I”, “I”-other,” “I-concept”.